

Våtmarkers syften, utformning och skötsel

Morgan Johansson

Föredragets innehåll

- Våtmarkens olika funktioner
- Utformning av våtmark och fosfordamm
- Skötsel av anläggningar
- Hur man anlägger för att nå ett visst syfte
- Utlopp, anläggning och tekniska lösningar
- Vanliga fel och fallgropar och sätt att undvika dessa.
- Förslag på lösningar med dikningsföretag

Våtmarkers funktioner

- Reningsverk
- Biotop för mångfald
- Flödesutjämning
- Bevattning
- Rekreation

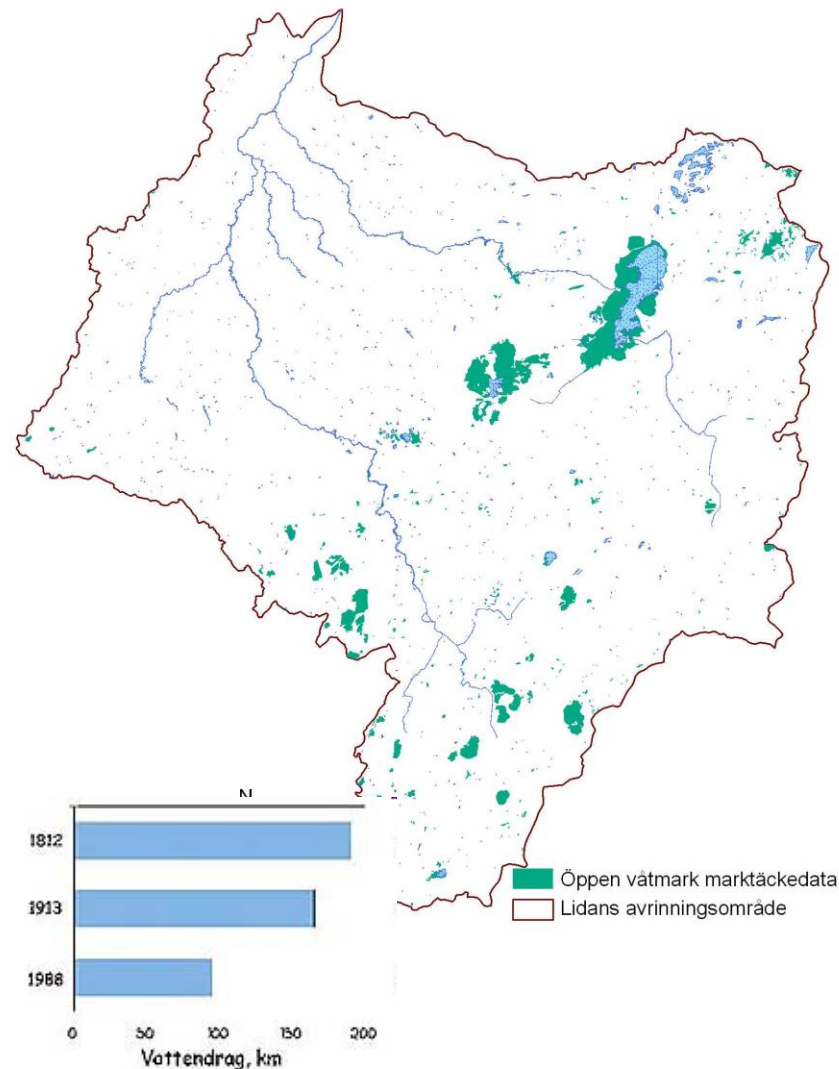
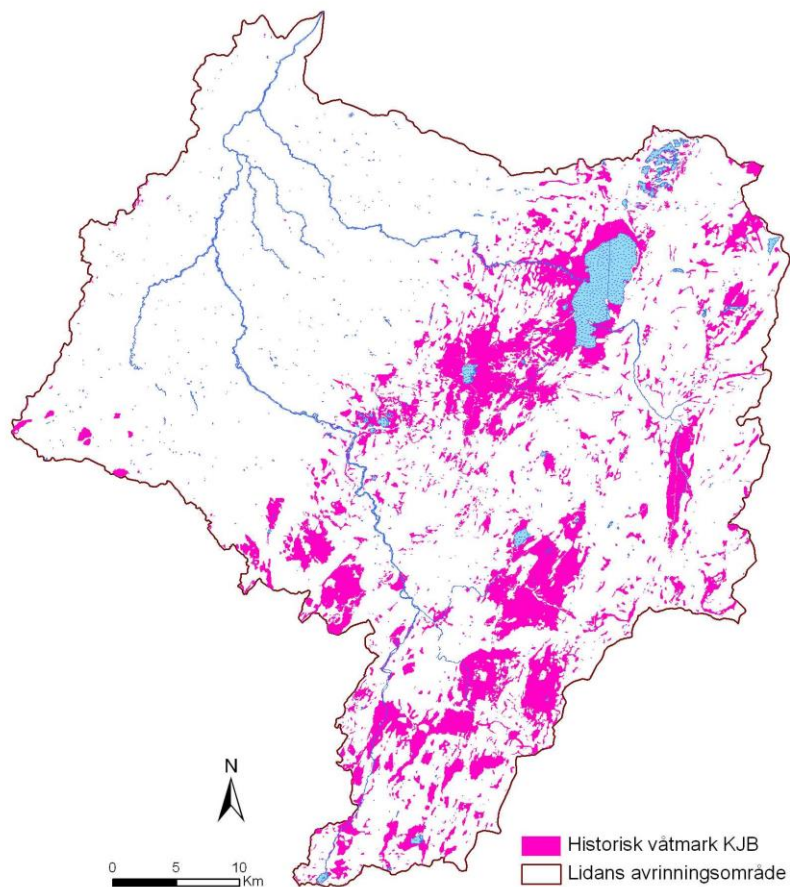
Är det nödvändigt att dela upp?

	Viltvatten (andfågel)	Grod- djur	Insekter	Kräftvatten	Kväve- fälla	Fosfor- fälla
Långgrund strand	++	++	++	+	++	+
Öar och flikiga stränder	++	++	++	++	++	+
Solinstrålning	++	++	++	++	++	0
Beteshävdad omgivning	++	++	+	0	?	?
Lång vattenomsättningstid	+	++	++	+	++	+
Kräftförekomst	-	--	?	++ (!)	?	?
Fiskförekomst	--	--	--	--	-	-

Jämförande tabell: Visar på vilket sätt vissa betingelser påverkar en våtmark med en viss tänkt funktion.
Tabellen ger även en fingervisning om vilka typer av våtmarker som är lämpliga att kombinera.

Teckenförklaring: ++   Mycket positiv inverkan
+   Positiv inverkan
0   Har ingen inverkan
-      Negativ inverkan
--   Mycket negativ inverkan

Då och nu

Våtmarkens som ett naturligt reningsverk

Våtmarken är ett effektivt och naturligt reningsverk.

1. Kväve

Behöver ljus och växtlighet, främst undervattensvegetation. Grunda partier viktigt.

2. Fosfor

Våtmarken behöver bromsa och behålla jordpartiklar med fosfor.

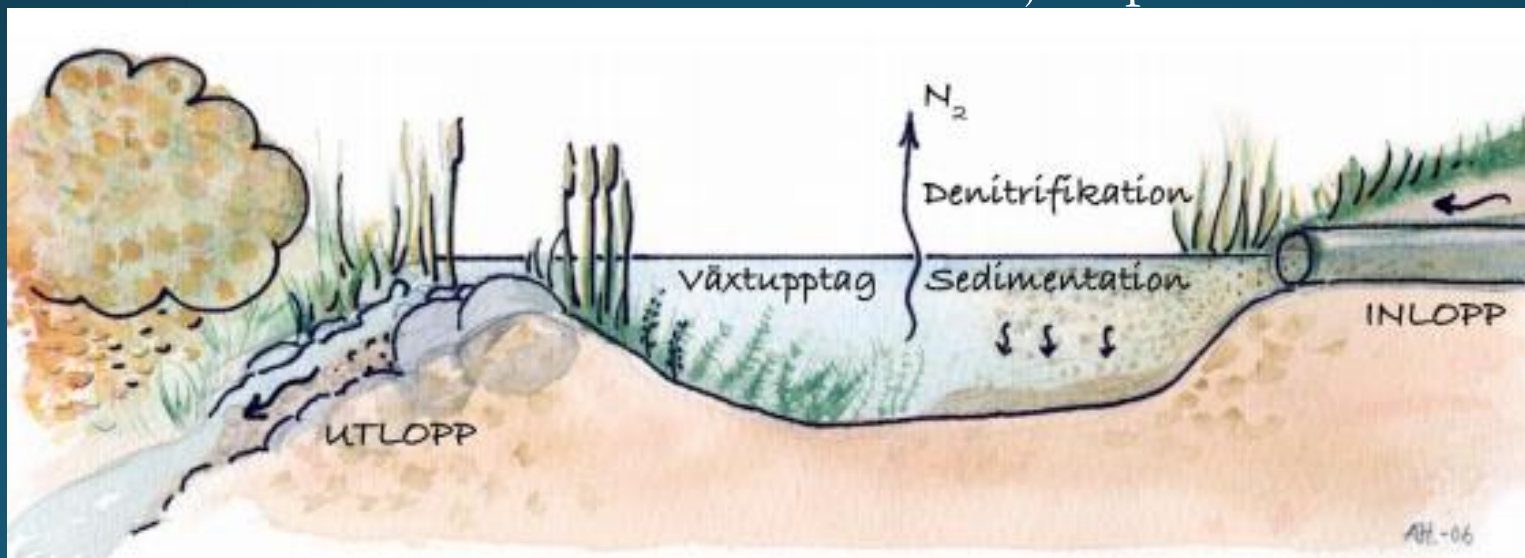
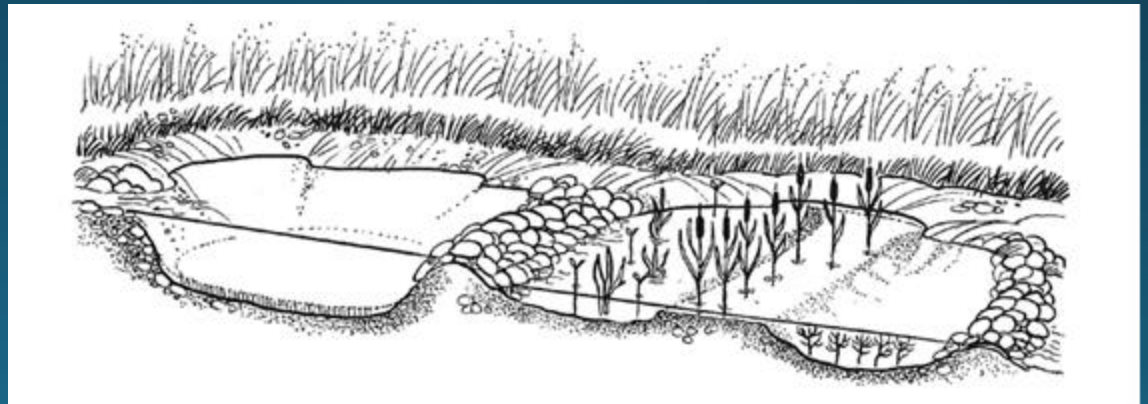

Bild:
Anna
Hagerberg

Fosfordammar

- Fokus på rening av fosfor
- Passar i mindre vattendrag eller i anslutning till dräneringar/kulvert
- Utformning anpassas noga för tillflödet
- Tar förhållandevis liten yta i anspråk
- Bäst lämpad för områden med erosionskänslig, fosforrik åkermark

Våtmark för mångfald

För att åstadkomma stor mångfald gäller generellt:

- Skapa en stor land/vattenzon. Åstadkoms med flikiga och flacka kanter och öar.
- Stora arealer och andel grund våtmark.
- Ha våtmarkerna fisk- och kräftfria.
- Komplettera med mindre mångfaldsvåtmarker.
- Skötseln av stor betydelse.
  - Hävd med bete/slätter
  - Aktiv reglering av vattennivå

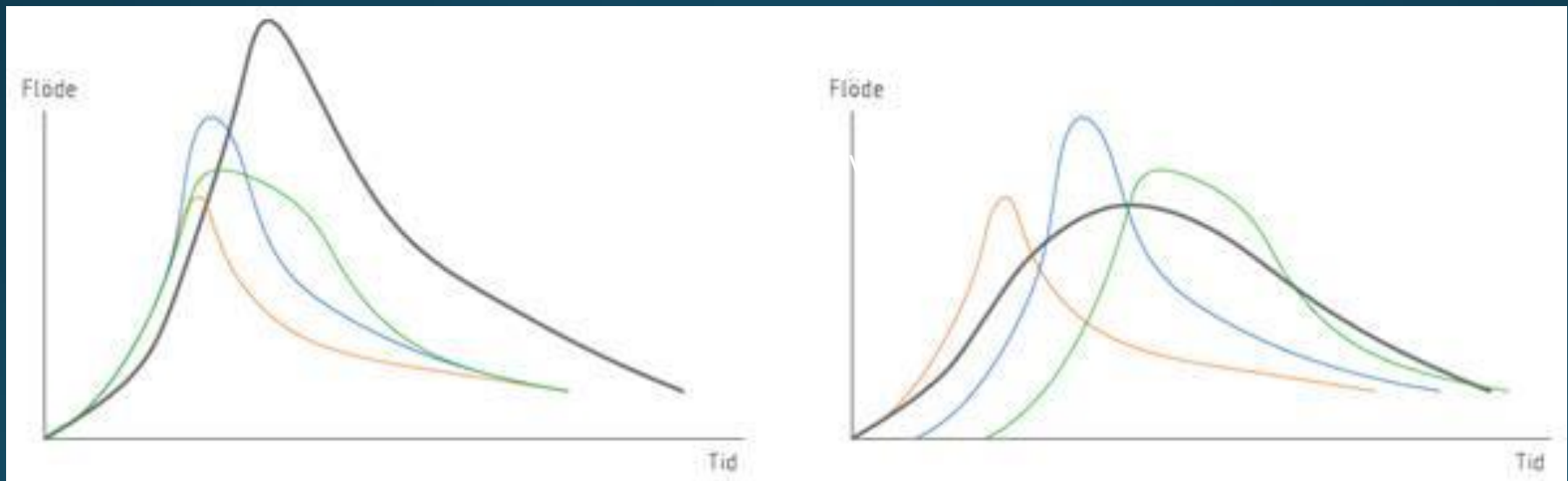
Flödesutjämning

- Alla våtmarker utjämnar vissa flöden men flacka våtmarker med stora svämplan har större effekt än våtmarker med branta slänter.
- Viktigt att anpassa utlopp och utformning efter det flöde man vill nå effekt på. Till exempel 5, 10 eller 100 – årsflöden.
- Våtmarker kan anläggas med en avsiktligt ouppfylld volym för extra flödesutjämning.

Flödesutjämning med vattendragssperspektiv

En komplex analys där varje åtgärd påverkar nästa.

Färgade linjer= Delflöden

Svart linje= Sammanlagda flödet vid tänkt åtgärds punkt

Bevattning

- Viktigt med volym som motsvarar beräknat behov
- En bevattningsdamm kan utformas för att gynna mångfald/rening
- Tas vatten från dräneringar eller belastat vattendrag recirkuleras näringen till åkermarken

Efterfrågas i allt större grad.

Rekreation

Exempel på rekreation

- Skridskoåkning
- Fågelskådning
- Inspiration till konst
- Jakt
- Fiske
- Bad
- Vandring

Vid anläggning kan rekreation främjas via:

- Att anläggningen är säker. Flacka kanter och låsta munkar.
- Att tillgänglighet och styrning av besökare finns via lämpliga grindar, leder och eventuella parkeringsmöjligheter.
- Att information finns om anläggningens syfte. Gärna diskret.

Skötsel

- Kan våtmarken anläggas reglerbar är det en fördel. En aktiv reglering bromsar igenväxning av våtmarken.
- Hävd i form av bete och slåtter bör förordas om möjligt.
  - Bete vid större våtmarker görs med fördel i fållor för att styra betetrycket.
  - Slåtter görs tidigast i augusti och växtmaterialet förs bort.
- Vallen bör betas/putsas av årligen.

Underlag för att kunna bedöma ansökan och dess syfte

För att kunna bedöma en ansökan behövs en ritning som visar:

1. Anläggningens djup
2. Ytor med de olika djupen
3. Höjder i området
4. Schaktmängd
5. Släntlutningar i våtmarken
6. Specifierat material till anläggningen
7. Tillrinning
8. Kostnadsspecifikation av delmoment

Underlag för att bedöma en ansökan och dess syfte

Med en ritning som uppfyller kraven kan man:

1. Bedöma om syftet med våtmarken uppfylls
  - Vattendjup
  - omsättningstid
2. Kostnadseffektivitet
3. Hydraulisk effektivitet
4. Utformningens rimlighet

Diskussion 1

Rådgivare:

1. Hur kan vi få till rådgivningar för våtmarker med begränsad/ingen reningseffekt?
2. Vilka skötselråd ser du som måsten för en rådgivning?
3. Vilka omständigheter kan leda till en avrådan?

Handläggare:

1. Ska man som handläggare uppmuntra/styra en anläggning i viss riktning med syftet eller utformning? När och i vilken utsträckning i så fall?
2. När och hur mycket stöd kan ges till bevattningsdammar? Vilka krav ska man ställa på dessa?
3. Kan större och kostsamma (3-4 MKR) projekt genomföras i ditt län?

Anläggning

Grunder, måsten, fallgropar och knep.

Grunder

- Två huvudsakliga anläggningssätt – dämna och gräva.
1. Dämning.
    - reglerbar, kostnadseffektiv och ser mest naturlig ut.
Påverkar omkringliggande mark
  2. Schaktning.
    - Större kostnad, bra när påverkan ska undvikas i närheten

Ofta görs en kombination av båda metoderna.

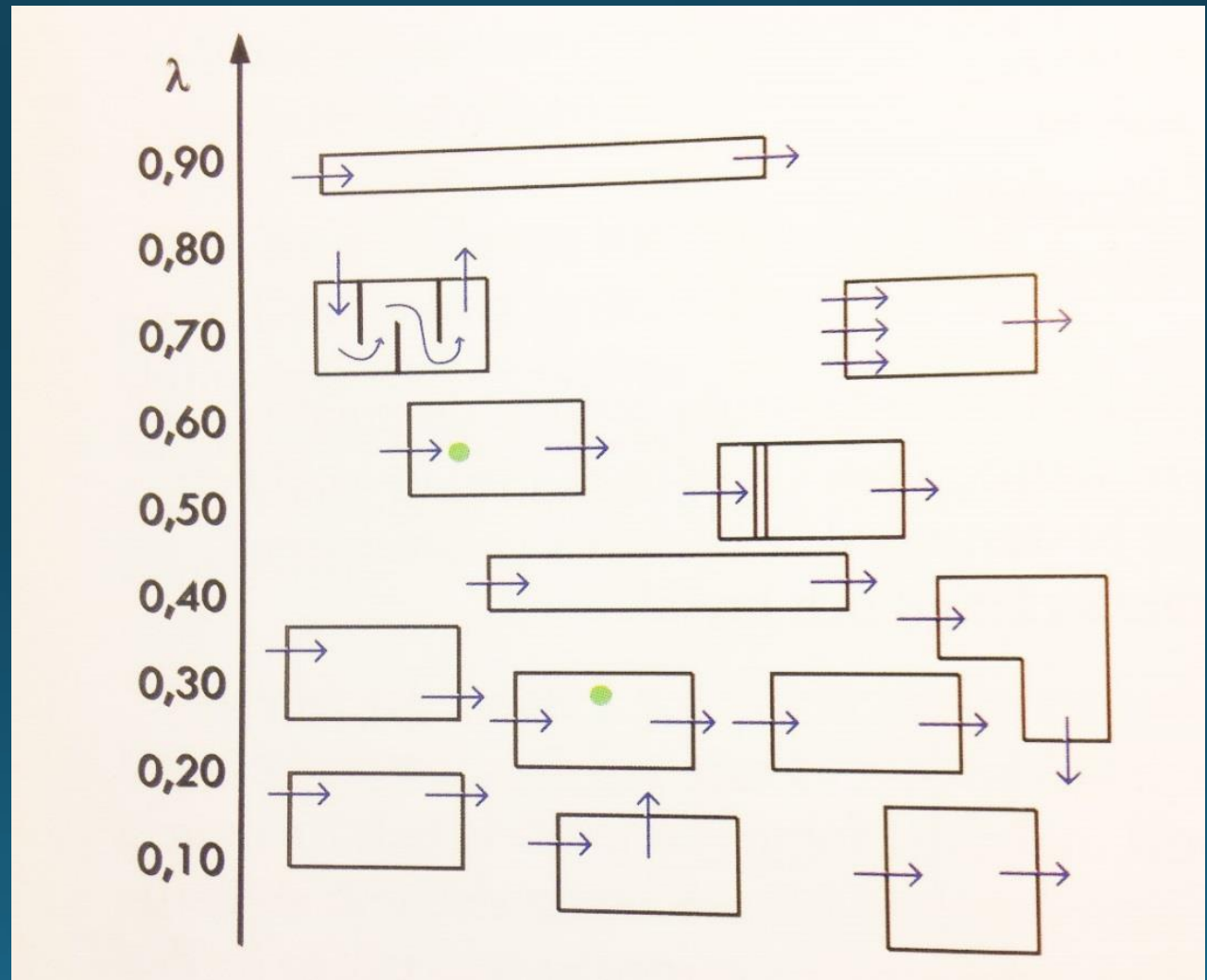
Dämd våtmark

Schaktad våtmark

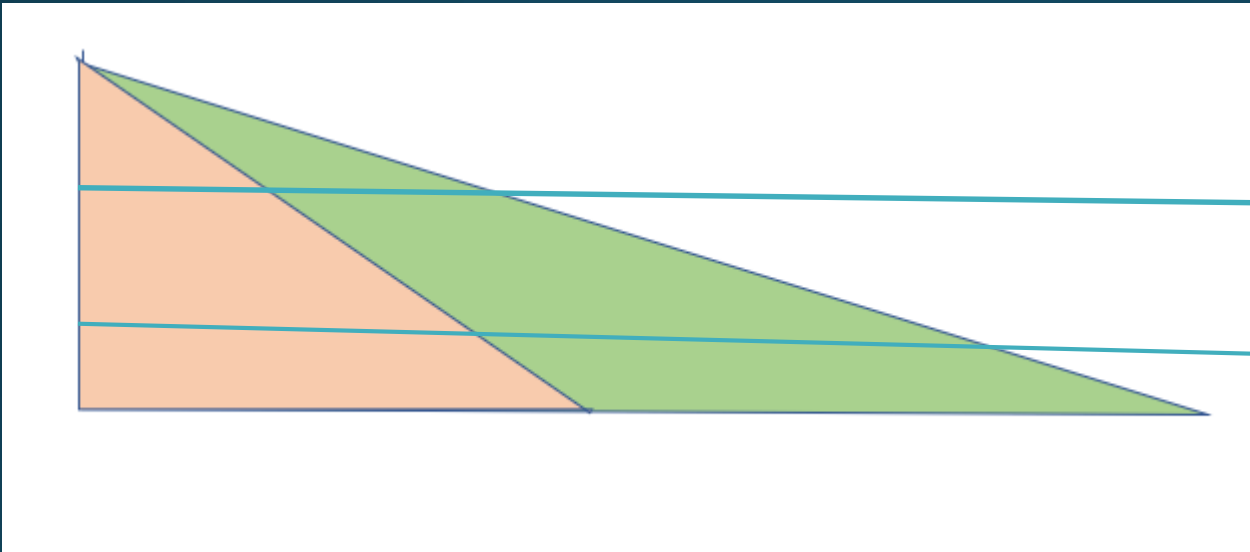
Våtmarkens effektivitet

Generella utformningsdetaljer

- Flacka och flikiga slänter, gärna minst 1:5/1:10 i anslutning till våtmarksområdet.
- Vældimensionerat utlopp, helst med tömningsmöjlighet
- Välkomprimerad fördämningsvall

Släntlutningar

- Större flackhet ökar det grunda området flera gånger.
- Stor betydelse för biologisk produktion och mångfald
- Innebär mer schakt och arbetstid = ökade kostnader

Flikighet och dess betydelse

Stor fragmentering ökar den biologiskt viktiga land/vattenzonen många gånger.

Den viktiga vallen

Vallens utformning är av största betydelse.

En vall ska:

1. Ha en tät, komprimerad tätkärna
2. Vara flack och körbar

Den bör vara mångformig och smälta in naturligt i landskapet.

Det ska inte växa träd på vallen.

Borttagning av matjord under vallkroppen.

Olika typer av utlopp

- Öppna utlopp
- Öppet dike
- Nivåbrunn s k "Munk"
- Störtbrunn.
- PE-rör.

Reservutlopp

- Säkerhetsåtgärd vid alla utlopp som inte är obegränsade
- Är vanligtvis inte vattenförande vid normalförhållanden

Utlopp och vandrande fauna.

- Öppna utlopp
-maximal lutning 1:20
- Omlöp

Vanliga problem och fallgropar

Fel

- Otät/beväxt vall
- Dålig hydraulik
- Ingen reglering/igenväxning
- Felberäkningar på schakt och fyller.
- Inlopp- & utlopp är inte erosionsskyddade.
- Felbedömd sättmån
- Dåliga geotekniska förhållanden.

Problem/motsättningar

- Avvattningsföretag
- Budget och kostnadsberäkningar felaktiga
- Taket för miljöinvesteringen räcker inte till
- Att stödet inte betalas ut löpande

Dikningsföretag

Möjliga lösningar för att få anlägga

- Ny förrättning och/eller dom
- Överenskommelse
- Avveckla

Geotekniska förutsättningar

Vad är känt av markägaren?
Kan markprofil ses i diken?

Vid osäkerhet:

1. Provgropar
2. Geoteknisk undersökning

Diskussion 2

Handläggare:

1. Vad är minsta godtagbara underlag för en ansökan? Kan det skilja mellan olika lägen?
2. Vilka tillgänglighets/skötselåtgärder är rimliga att ha inom stödet och till vilken omfattning?
3. På vilka bedömningsgrunder bedömer ni påverkad yta vid slutbesiktning?

Rådgivare:

1. När rekommenderar du en markägare att göra en geoteknisk undersökning?
2. På en 14B misstänker du ett diffust läckage i en vall. Vad gör du?
3. Vilka släntlutningar föreslår du vanligen i en våtmark? Skiljer det sig mellan olika lägen?

Naturvårds
GRUPPEN

www.naturvardsgruppen.se